

بررسی میزان تأثیر برنامه های تربیتی آموزشگاه رزم مقدماتی

شهید مدرس بر تربیت دینی سربازان

قاسم بهرامی *

حسن بختیاری **

هاشم ندایی ***

پذیرش نهایی: ۹۴/۴/۲۲

دریافت مقاله: ۹۲/۱۲/۱۴

چکیده

این پژوهش با هدف تعیین میزان تأثیر برنامه های تربیت دینی آموزشگاه رزم مقدماتی شهید مدرس بر تربیت دینی سربازان انجام شده است. روش تحقیق به لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده ها، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق شامل سربازان تحصیل کرده (کارشناسی، ارشد و دکتری) با حدود ۱۲۰۰ نفر و مدیران و مربیان آموزشگاه به تعداد ۸۰ نفر بوده است. با استفاده از جدول مورگان، تعداد نمونه مورد نیاز از سربازان ۲۹۱ نفر و برای مدیران و مربیان ۶۶ نفر برآورد شد که با روش نمونه گیری تصادفی سامانمند انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه محقق ساخته با ۷۱ سؤال و گویه بود که از طریق آن داده های مورد نیاز جمع آوری شد. برای تحلیل داده ها از شاخصهای آمار توصیفی و آزمونهای آلفای کرونباخ و فریدمن استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که برنامه های تربیتی آموزشگاه شهید مدرس بیشترین تأثیر را بر فراگیران در حوزه های واجبات نماز، مفاهیم قرآن، رذایل و فضایل اخلاق، آشنایی با زندگی پیامبر (ص) دارد و کمترین تأثیر را در حوزه های احکام نماز جمعه، آشنایی با فرقه های ضاله، مسائل غدیرشناسی و خودسازی فراگیران داشته است. هم چنین بیشترین تأثیر برنامه های تربیتی در ابعاد باورهای دینی با میانگین ۴/۸۰، رفتارهای دینی با میانگین ۴/۷۲ و دانش دینی با میانگین ۴/۴۵ بوده است.

کلید واژه ها: برنامه های آموزشی آموزشگاه شهید مدرس، تأثیر برنامه تربیتی بر سربازان، آموزش عنوانهای دینی به سربازان.

Ghbahrami@yahoo.com

hbakh4039@yahoo.com

hnedaee@yahoo.com

* کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی

** دانشیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

*** استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

مقدمه

انسان اشرف مخلوقات است که توسط خداوند متعال به نیکوترین صورت آفریده شده است. «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ التَّقْوِيمِ» (تین / ۴). او دارای ابعاد وجودی گوناگونی است که برای شکوفا شدن و متعالی شدن این ابعاد و استعدادها به تربیت نیاز دارد. بین همه ابعاد وجودی انسان، تربیت دینی و اخلاقی از مهمترین و در عین حال مشکلترین کارها است که انجام دادن آن از هدفهای مهم و رسالت خاص پیامبران الهی بوده است. یکی از مهمترین ابعاد تربیت در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تربیت دینی است؛ به همین دلیل در کنار برنامه‌های تربیتی کارکنان پایور، برنامه‌های مفصلی نیز برای تربیت دینی سربازان پیش‌بینی شده است. بین همه سربازان، تربیت دینی سربازان تحصیل کرده از اهمیت بیشتری برخوردار است که در سپاه، آموزشگاه شهید مدرس این وظیفه را به عهده دارد و برای این منظور نیز برنامه‌های تربیتی گوناگونی در این آموزشگاه اجرا می‌شود. تعیین میزان تأثیر این برنامه‌ها بر تربیت دینی سربازان تحصیل کرده، می‌تواند هم میزان اثربخشی برنامه‌ها را نشان دهد و هم اولویتها را به دست اندرکاران و مسئولان امور تربیتی سربازان نشان دهد. بخشی از این برنامه‌ها در حوزه آموزشهای دینی است و بعضی هم در قالب برنامه های تربیتی که به طور مختصر به آنها پرداخته می‌شود.

آموزشهای دینی

آموزشهای دینی را می‌توان شامل مجموعه دانش و آگاهی‌هایی دانست که موجب آشنایی با معارف و آموزه‌های دینی، و زمینه ساز رشد و تعالی افراد در رسیدن به سعادت دنیایی و آخرتی آنان می‌شود؛ بنابراین آموزشهای دینی مقدمه ضروری تربیت دینی است (بختیاری، ۱۳۸۹: ۸). دین‌شناسی و آگاهی از دستورها و قوانین دینی از ضرورت و حساسیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا مهمترین آرمان هر انسان حقیقت جو، سعادت و رستگاری حقیقی و زندگی جاودان است که جز در پرتو دینداری به دست نمی‌آید. دین، ماندگارترین و معتبرترین میراث فرهنگی ماست که از سوی پیامبران الهی و در رأس آنان پیامبر خاتم(ص) و جانشینان بحق ایشان و با جانفشانیهای فراوان آن بزرگواران به دست ما رسیده است. از این رو پاسداری و حفظ این میراث عظیم بر ما واجب است و این مهم جز از راه آشنایی با دین و آموزه‌های دینی میسر نمی‌شود (ابراهیم زاده آملی، ۱۳۸۲).

تربیت دینی

شهید مطهری تربیت را "پرورش استعداد‌های درونی‌ای که بالقوه در یک شیء موجود است و به فعلیت در آوردن و پروردن" تعریف می‌کند و هدف اساسی و غایی تربیت را الهی شدن آدمی می‌داند (مطهری، ۱۳۶۷: ۲۸ تا ۳۳). در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش کشور تربیت به معنای "فرایند تعاملی زمینه ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متربیان به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن به منظور تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد" تعریف شده است (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). تربیت دینی یک بعد از ابعاد تربیت انسان است. تربیت دینی در واقع به معنی حضور قرآن و سیره معصومین (ع) در متن زندگی افراد است. تربیت دینی به معنی رشد و تقویت عقاید دینی، حالات و عواطف مذهبی و تقید به مناسک و آداب دینی برای تحقق شخصیتی دیندار است (باقری، ۱۳۸۰: ۷). امام خمینی (ره) درباره اهمیت تربیت دینی می‌فرماید: "باید توجه داشته باشید که این بجه‌هایی که پیش شما تربیت می‌شوند، تربیت دینی بشوند؛ تربیت اخلاقی بشوند؛ اگر یک بچه متدین را شما تحویل جامعه بدهید، یک وقت می‌بینید همین بچه متدین متعهد، یک جامعه را اصلاح می‌کند".

اهداف تربیت دینی

از جمله فعالیت‌های اساسی در حیات انسان، اقدامات تربیتی است که به منظور شکوفاسازی استعداد‌های نهفته در وجود آدمی و رسانیدن وی به رشد و کمال انجام می‌پذیرد. در اقدامات تربیتی، هدف را می‌توان "وضع نهایی و مطلوبی تلقی کرد که آگاهانه، سودمند تشخیص داده می‌شود و برای تحقق آن فعالیت‌های مناسب تربیتی انجام می‌پذیرد (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۶: ۵). اطلاع از اهداف تربیتی می‌تواند در هدایت اقدامات تربیتی، ایجاد انگیزه در متربیان و تدارک معیاری برای ارزیابی آن اقدامات سودمند واقع شود. البته هدفداری، خاص انسان نیست و تمام جهان آفرینش و تک تک پدیده‌های آن در مسیر خود هدفی را تعقیب می‌کنند. این هدف از سوی خالق جهان و به منظور ترقی و تکامل آنها در نهاد پدیده‌ها قرار داده شده است. انسان برای رسیدن به هدف نهایی آفرینش، که رسیدن به مقام والای خلافت الهی است، باید مسیر تربیت را

طی بکنند؛ به عبارت دیگر می توان گفت هدف اصلی تربیت انسان، که از سوی خالق و برای تکامل وی مقدر شده است، قرب به خدای تعالی و رسیدن به مقام جانشینی خداوند در روی زمین و در نهایت رسیدن به آن چیزی است که خداوند از خلقت نوع بشر اراده کرده است " (عابدی، ۱۳۸۴: ۴۱). «از آنجا که تربیت، فرایندی تدریجی است و هر لحظه به ایجاد حالتی پس از حالت دیگر اقدام می شود تا مرتبی به کمال مورد نظر نایل شود، رسیدن به هر مرحله و حالت می تواند از نقطه مطلوب تصور شود و نقش هدف را ایفا کند. تنها پس از رسیدن به هر مرحله و حالت است که هدف و مرحله بالاتر اهمیت می یابد و انسان را به تلاش و کوشش برای رسیدن به آن برمی انگیزد. این مسیر سلسله مراتبی تا دستیابی به هدف نهایی فرایند تربیت ادامه دارد» (شکوهی، ۱۳۷۳: ۱۱۱). اسلام اساس تعلیم و تربیت خود را بر پایه توحید قرار داده، و این زیر بنای دعوت اسلام است که بنده خالص و صالح تربیت می کند (طباطبایی، ۱۳۸۳، ج ۱: ۳۶۰).

اهداف تربیت اسلامی

هدف غایی، که حقیقتی بی نهایت و جامع تمام ارزشهاست از دیدگاه اسلام، همانا خداوند تعالی است. اوست که بی نهایت و کامل است و می تواند محور تمام افعال انسان قرار گیرد. منظور از محوریت خداوند و هدف بودن او، همان حضور او در متن زندگی است. اساساً نقش هدف نهایی در مسیر زندگی، چیزی جز استمرار حضور و احساس خدا نیست. این هدف، حقیقتی است که تمام کمالات به او برمی گردد. *إِنَّا لِلَّهِ وَاِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ*؛ بازگشت همه به سوی اوست. نزدیکی به خدا، علم به خدا، ایمان به خدا و غیره همه ناظر به یک حقیقت است و آن خداست. اهداف غایی تربیت اسلامی به شرح ذیل تقسیم بندی می شود:

۱ - رسیدن به توحید در اعتقاد و عمل

از نظر اسلام هیچ هدفی برای آفرینش انسان و زندگی او، جز توحید خداوند متعال در مرحله اعتقاد و عمل نیست؛ این بدین معنی است که خود خدا هدف، و نفس پیوند با حق، کمال است. البته برای آفرینش انسان اهداف دیگری نیز در آیات و روایات ذکر شده است؛ از جمله بندگی و عبادت پروردگار؛ اما همگی این اهداف تنها در رابطه با رسیدن انسان به ذات حق در مرحله اعتقاد و عمل و عقل و شهود معنا پیدا می کند و ارزشمند می شود؛ به همین دلیل عبادتی که آدمی نبوده و

جنبه غایتمندی و هدفمندی خود را از دست می‌دهد (طباطبایی، ۱۳۸۳، ج ۶: ۲۵۷).

۲ - لقاء الله

منظور از لقاء الله منتهی شدن به سوی خداوند است؛ یعنی به مقامی که در آن جز حکم الهی، حکمی نیست و هیچ مانعی نیست که بتواند از نفوذ اجرای حکم الهی جلوگیری کند. این هدف بیشتر ناظر بر رفتار آدمی است؛ یعنی هر عملی که از فرد صادر می‌شود، باید رنگ و بوی الهی داشته باشد و در آن، خدا را ببیند (طباطبایی، ۱۳۸۳، ج ۲۰: ۲۴۳).

۳- پرورش انسان کامل

انسان کامل کسی است که به همه کمالات انسانی متصف باشد؛ به همان گونه که خداوند به همه صفات خالقیت متصف است و رساندن انسان به مرتبه‌ای از کمال که خدا برای او در نظر گرفته است. برای دستیابی به این هدف، توجه به جهان بینی مکاتب مختلف فلسفی حایز اهمیت است؛ زیرا در هر جهان بینی، انسان کامل به گونه‌ای تعریف شده، اما در هستی شناسی الهی، تنها خالق جهان است که می‌تواند کمال مطلوب و نهایی را برای مخلوق بیان کند؛ چرا که تنها خالق است که بر همه ویژگیها و قدرتها و ضعفهای مخلوق خویش آگاه است و می‌تواند برای او راه کمال را تعیین کند. (طباطبایی، ۱۳۸۵، ج ۵: ۱۶۳). از دیدگاه شهید مطهری، انسان کامل یعنی انسان نمونه، انسان اعلی یا انسان والا. انسان مانند بسیاری از چیزهای دیگر، کامل و غیرکامل دارد و بلکه معیوب و سالم دارد و انسان سالم هم دو قسم است: انسان سالم کامل و انسان سالم غیرکامل. شناختن انسان کامل یا انسان نمونه از دیدگاه اسلام از آن نظر برای ما مسلمین واجب است که حکم الگو و سرمشق را دارد؛ یعنی اگر بخواهیم مسلمان کامل باشیم، چون اسلام می‌خواهد انسان کامل بسازد و تحت تربیت و تعلیم اسلامی به کمال انسانی خود برسیم، باید بدانیم که انسان کامل چگونه است، چهره روحی و معنوی انسان کامل چگونه چهره‌ای است؛ سیمای معنوی انسان کامل چگونه سیمایی است و مشخصات انسان کامل چگونه مشخصاتی است تا بتوانیم خود و جامعه خود را آن گونه بسازیم؛ اگر ما "انسان کامل" اسلام را شناسیم، قطعاً نمی‌توانیم یک مسلمان تمام و یا کامل باشیم و به تعبیر دیگر یک انسان ولو کامل نسبی از نظر اسلام باشیم (مطهری، ۱۳۸۹).

۴ - پرورش انسان مظهر صفات و کمالات حق تعالی

این هدف از طریق ایجاد صفات و ملکات نفسانی پسندیده در فراگیران و رهانیدن نفس از صفات رذیله از طریق شناخت الگویی از صفات ثبوتیه و سلویه پروردگار عالم امکانپذیر است. از دیدگاه علامه طباطبایی، اخلاق فاضله اگر بخواهد مؤثر واقع شود، باید در نفس، ثبات و استقرار داشته باشد و این نیازمند منافعی است که آن را ضمانت کند و توحید، یعنی اعتقاد به اینکه برای عالم تنها یک معبود وجود دارد و آن را ضمانت می‌کند. در این راستا که رنگ و بوی الهی دارد می‌تواند الگویی برای رسیدن به این هدف باشد (طباطبایی، ۱۳۷۲: ۶۱).

۵ - ایجاد و تصور و شناخت صحیح از خالق هستی و حرکت به سوی او

با تأکید بر شناخت عقلی از طریق اندیشه ورزی و کسب دانش و فهم نسبت به آموزه‌های دینی، این امر خود مقدمه‌ای است برای اینکه آدمی به خدا ایمان بیاورد و با حرکت به سوی او چون غایت هستی، حیات خود را حفظ کند و اعتلا بخشد و از این طریق الهی شود (مطهری، ۱۳۸۵، ج ۵: ۱۴۲).

۶ - احیای فطرت و بهره‌گیری از مواهب فطری انسان

بعد از کنترل و جهت‌دهی مواهب فطری، بحث احیای فطرت و بهره‌گیری از آنها مطرح است؛ چرا که اسلام آرمان تعلیم و تربیت خود را احیای فطرت انسانی قرار داده است. یکی از مواهب فطری که خداوند در آغاز تولد در وجود آدمی به ودیعه گذاشته همانا حق‌گرای و حسن پرستش است. (طباطبایی، ۱۳۶۰، ج ۲: ۱۲۰).

۷ - آشنایی با قوانین و افعال الهی و قرار گرفتن در راستای این افعال

پروردگار، جهان را براساس مصالحی خاص، آفریده است و این قوانین تغییرناپذیر، قضای الهی را شامل می‌شود؛ از جمله اینکه انسان آزاد و مختار است و خود، سرنوشت خویش را رقم می‌زند. در این راستا خوب و یا بد عمل کردن انسان در حیطه قدر الهی قرار می‌گیرد که تغییرپذیر است و بر اساس افعال آدمی رقم می‌خورد (رخشاد، ۱۸۳۴).

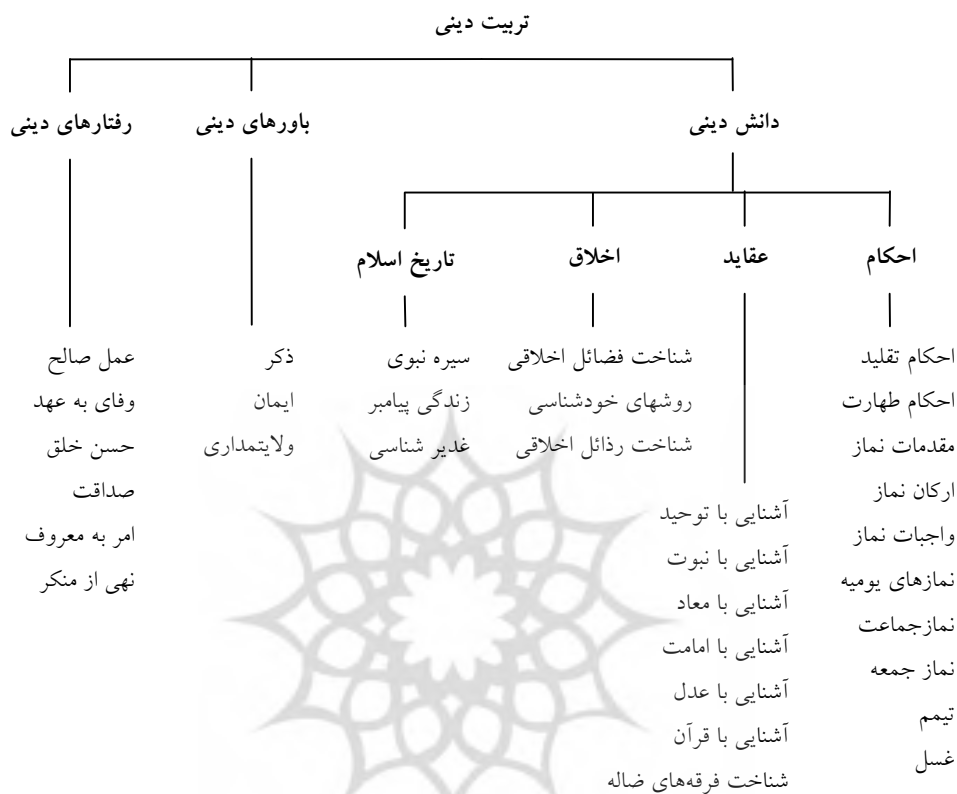
ابعاد تربیت دینی سربازان

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با مبنا قرار دادن اهداف تربیت اسلامی، ویژگیهای روانشناختی

جوانان و وظایف سربازان در طول دوره خدمت مقدس سربازی در کنار برنامه‌های گوناگون تربیت جسمانی، افزایش مهارت‌های رزمی، نظم و انضباط و... مجموعه برنامه‌هایی را در حوزه تربیت دینی برای سربازان طراحی و اجرا می‌کند. مهمترین برنامه‌های این حوزه در سه بعد: دانش دینی، باورهای دینی و رفتارهای دینی است که در قالب آموزشهای عقیدتی، سیاسی ارائه می‌شود. «به جرأت می‌توان گفت این بخش از آموزشها (عقیدتی سیاسی) بمراتب از حساسیت و اهمیت بیشتری برخوردار است. با عنایت به حساسیت و نوع مأموریت و رسالتی که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تعیین کرده و در نوک پیکان دفاع از انقلاب و ارزشها و دستاوردهای ناشی از آن قرار گرفته است، این آموزشها می‌تواند نوعی شناخت و آگاهی دقیق از جمله اعتقادی، فرهنگی و سیاسی را در راستای مقابله با تهاجمات روز افزون دشمنان داخلی و خارجی در کارکنان وظیفه سپاه ایجاد کنند» (محمدی، ۱۳۸۲).

از آنجا که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی رسالت مقدس پاسداری و حراست از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن را برعهده دارد، این وظیفه خطیر و حساس و تحقق مأموریت‌های سپاه در گروی برخورداری آحاد سربازان وظیفه این سازمان از ایمان و اعتقاد آگاهانه به اسلام ناب محمدی (ص)، اخلاق و رفتار پسندیده، بصیرت دینی و سیاسی، آگاهی از تاریخ سیاسی اجتماعی اسلام و پایبندی به احکام معارف دینی و هم چنین ایمان عملی به ولایت فقیه است.

بر این اساس با بهره‌گیری از منابع و متون دینی و تربیتی و برنامه‌های عقیدتی - سیاسی سپاه، شاخصهای تربیت دینی سربازان استخراج، و در شکل زیر الگوسازی شد تا نظر نمونه‌های آماری در خصوص آنها گرفته شود:

نوع و روش پژوهش پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پژوهش از نظر هدف، کاربردی، و از نظر روش و گردآوری داده‌ها توصیفی از نوع پیمایشی است.

جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش شامل دو گروه به این شرح است:

۱- فراگیران: سربازان وظیفه‌ای که در دوره آموزشی عمومی رزم مقدماتی با مدرک لیسانس به بالا که از نیمه دوم سال ۹۱ تا نیمه اول سال ۹۲ در دوره‌ها شرکت نموده‌اند و تعداد آنها ۱۲۰۰ نفر بوده است.

۲- مدیران و مسئولان: مربیان و مسئولانی که در اجرای برنامه‌های تربیتی با فراگیران در ارتباط هستند و تعداد آنها ۸۰ نفر بوده است.

بر اساس جدول مورگان از ۱۲۰۰ نفر سرباز، ۲۹۱ نفر به عنوان نمونه تعیین، و از ۸۰ نفر از مدیران و مربیان، ۶۶ نفر به عنوان نمونه تعیین شد.

روش نمونه گیری

برای انتخاب نمونه‌های تحقیق از بین ۱۲۸۰ نفر از اعضای جامعه آماری در آموزشگاه رزم مقدماتی شهید مدرس با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی سامانمند نمونه‌های مورد نیاز انتخاب شد.

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز از دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. هم‌چنین برای دریافت نظر مدیران و مسئولان و مربیان آموزشگاه از پرسشنامه استفاده شده است.

برای جمع آوری اطلاعات میدانی، پس از هماهنگی‌های لازم با واحد آموزش و گردانهای آموزشی و انتخاب نمونه‌ها، تمام سربازان در یک محل جمع شدند و پس از توضیحات لازم برای آنان، پرسشنامه تحقیق بین ۲۹۱ نفر از فراگیران توزیع شد که با وقت کافی به پرسشنامه پاسخ دادند. برای تکمیل پرسشنامه مدیران و مربیان ابتدا با آنان به طور گروهی و انفرادی صحبت شد و سپس پرسشنامه در اختیار آنان قرار گرفت و پس از تکمیل دوباره با مراجعه به آنان پرسشنامه تکمیل شده، دریافت گردید.

برای سنجش روایی ابزار از روش اعتبار محتوا استفاده شد. پرسشنامه در اختیار استادان و صاحب‌نظران قرار گرفت و پس از اصطلاحات مورد تأیید قرار گرفت. هم‌چنین برای پایایی ابزار از محاسبه ضریب آلفای کرانباخ استفاده شد که بنا بر نتیجه آزمون، میزان آلفا برای پرسشنامه سربازان ۰/۸۵۹ و برای پرسشنامه مدیران و مربیان ۰/۸۲۷ بود.

پس از جمع آوری پرسشنامه‌ها و ورود اطلاعات، داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در تحلیل داده‌ها از شاخصهای آمارهای توصیفی شامل شاخصهای مرکزی و پراکندگی، درصدها و نمودارها استفاده، و برای دسته بندی عوامل و شاخصها از آزمون فریدمن استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

الف) ویژگیهای گروه نمونه مورد مطالعه

بیشترین نسبت فراگیران (۸۱/۴ درصد) دارای ۲۶ تا ۳۰ سال و کمترین نسبت (۰/۳ درصد) بیش از ۳۰ سال دارند.

۱۹ درصد از پاسخگویان با تحصیلات کارشناسی، ۵۴/۱ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و ۲۶/۹ درصد از پاسخگویان دارای مدرک دکترا هستند.

۹/۷ درصد از استانهای شمالی کشور، ۶/۲ درصد از استانهای جنوبی، ۱۲/۱ درصد از غرب کشور، ۶/۶ درصد از استانهای شرقی و ۶۵/۴ درصد از استان تهران هستند.

بیشترین نسبت مدیران و مربیان (۵۷/۶ درصد) با سابقه خدمت بیش از ۲۰ سال و کمترین نسبت (۹/۱ درصد) با سابقه خدمت ۱ تا ۱۰ سال است.

بیشترین نسبت مدیران و مربیان (۸۱/۸ درصد) دارای بیش از ۳۰ سال و کمترین نسبت (۶/۱ درصد) بین ۲۱ تا ۲۵ سال هستند.

۱۲/۱ درصد از پاسخگویان با تحصیلات کاردانی، ۸۰/۳ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات کارشناسی، ۶/۱ درصد دارای تحصیلات ارشد و ۱/۵ درصد از پاسخگویان دارای مدرک دکترا هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی نظر پاسخگویان درباره تأثیر برنامه‌های تربیت دینی بر دانش دینی فراگیران

ردیف	شاخصهای دانش دینی	میانگین
۱	ارکان نماز	۹۹/۶
۲	واجبات نماز	۹۹/۴
۳	احکام تقلید	۹۹
۴	احکام طهارت	۹۹
۵	مقدمات نماز	۹۸/۹
۶	احکام تیمم و چگونگی آن	۹۷/۸
۷	احکام نمازهای روزانه	۹۷/۳
۸	مسائل ضروری نماز جماعت	۹۵/۵
۹	احکام غسل	۹۴/۵
۱۰	احکام نماز جمعه	۹۳/۵
۱۱	آشنایی با قرآن	۹۰
۱۲	آشنایی با معاد	۸۶/۳
۱۳	آشنایی با توحید	۸۵/۹
۱۴	آشنایی با نبوت	۸۵/۶
۱۵	آشنایی با عدل	۸۴/۵
۱۶	آشنایی با امامت	۸۴/۵
۱۷	فرقه‌های ضاله	۶۸/۸
۱۸	رذایل اخلاقی	۹۵/۵
۱۹	فضایل اخلاقی	۹۵/۵
۲۰	خودسازی و روشهای آن	۹۲/۸
۲۱	زندگی پیامبر (ص)	۹۳/۵
۲۲	سیره نبوی	۹۲/۸
۲۳	مسائل غدیرشناسی	۸۵/۲

- بیشترین نسبت پاسخگویان (۹۹/۴ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش دانش دینی فراگیران در حوزه احکام واجبات نماز در حد خیلی زیاد و زیاد ذکر، و کمترین نسبت پاسخگویان (۹۳/۸ درصد) در حوزه احکام نماز جمعه ذکر کرده‌اند.

- بیشترین نسبت پاسخگویان (۹۰ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش دانش دینی فراگیران در حوزه عقاید، مفاهیم قرآنی در حد خیلی زیاد و زیاد ذکر، و کمترین نسبت پاسخگویان (۶۸/۸ درصد) در حوزه عقاید فرقه‌های ضاله ذکر کرده‌اند.

- بیشترین نسبت پاسخگویان (۹۵/۵ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش دانش دینی فراگیران در حوزه اخلاق اسلامی، رذایل اخلاقی و فضایل اخلاقی در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت پاسخگویان (۹۲/۸ درصد) در حوزه اخلاق اسلامی، خودسازی و روشهای آن ذکر کرده‌اند.

- بیشترین نسبت پاسخگویان (۹۳/۵ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش دانش دینی فراگیران در حوزه تاریخ اسلام، زندگی پیامبر(ص) در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت پاسخگویان (۸۵/۲ درصد) در حوزه تاریخ اسلام و مسائل غدیرشناسی ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۲: شاخصهای مرکزی و پراکندگی متغیر دانش دینی فراگیران

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
میانگین	۴/۴۵	انحراف معیار	۰/۴۰۵	شاخص	۵
میانه	۴/۵۲	دامنه تغییر	۱/۷۴	تعداد	۲۸۹
نما	۵	حداقل	۳/۲۶		

میانگین مربوط به متغیر دانش دینی فراگیران (۴/۴۵) است؛ یعنی از نظر فراگیران برنامه‌های تربیت دینی دوره تا حد زیادی موجب آشنایی آنان با دانش دینی شده است.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی نظر پاسخگویان درباره تأثیر برنامه‌های تربیت دینی بر باورهای دینی فراگیران

میانگین	عوامل باورهای دینی
۹۸/۹	ولایت‌مداری
۹۸	یاد خدا در زندگی
۹۷/۹	ایمان

بیشترین نسبت پاسخگویان (۹۸/۹ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش باورهای دینی فراگیران در حوزه باورهای دینی، تقویت ولایتمداری در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت پاسخگویان (۹۷/۹ درصد) در حوزه باورهای دینی تقویت ایمان ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۴: شاخصهای مرکزی و پراکنندگی مربوط به متغیر باورهای دینی

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰/۴۱۴	انحراف معیار	۴/۷۵	میانگین
۲۹۱	تعداد	۲	دامنه تغییر	۵	میانه
		۳	حداقل	۵	نما

میانگین مربوط به متغیر باورهای دینی (۴/۷۵) است؛ یعنی از نظر فراگیران برنامه‌های تربیت دینی دوره تا حد زیادی موجب تقویت ایمان، تقویت ولایتمداری و افزایش یاد خدا در زندگی گردیده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی نظر مدیران و مربیان درباره تأثیر برنامه‌های تربیت دینی بر دانش دینی فراگیران

میانگین	عامل دانش دینی
۱۰۰	احکام تقلید
۱۰۰	احکام طهارت
۱۰۰	احکام مقدمات نماز
۱۰۰	احکام ارکان نماز
۱۰۰	احکام واجبات نماز
۱۰۰	احکام تیمم و چگونگی آن
۱۰۰	احکام غسل و چگونگی آن
۱۰۰	مسائل ضروری نماز جماعت
۱۰۰	احکام نمازهای روزانه
۹۶/۹	احکام نماز جمعه
۹۶/۹	مفاهیم قرآنی
۹۴	مسائل نبوت
۹۳/۵	مسائل عدل الهی
۹۳/۵	مسائل امامت
۹۲	مسائل معاد و جهان پس از مرگ
۹۲	مسائل توحید
۸۹/۳	فرقه‌های ضاله
۱۰۰	ردایل اخلاقی
۱۰۰	فضایل اخلاقی
۹۲/۴	خودسازی و روشهای آن
۹۸/۵	زندگی پیامبر (ص)
۹۸/۵	سیره نبوی
۹۵/۴	مسائل غدیرشناسی

- بیشترین نسبت پاسخگویان مربیان (۱۰۰ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش دانش دینی فراگیران در حوزه احکام طهارت، مقدمات نماز، ارکان نماز، واجبات نماز، احکام تیمم، احکام غسل و احکام نمازهای روزانه را در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت

پاسخگويان (۹۶/۹ درصد) در حوزه احكام نماز جمعه ذكر کرده‌اند.

- بيشترين نسبت پاسخگويان (۹۶/۹ درصد) تأثير برنامه‌هاي تربيت ديني را بر افزايش دانش ديني فراگيران در حوزه عقايد، مفاهيم قرآني را در حد خيلي زياد و زياد، و كمترين نسبت پاسخگويان (۸۹/۳ درصد) در حوزه عقايد، فرقه‌هاي ضاله ذكر کرده‌اند.

- بيشترين نسبت پاسخگويان (۱۰۰ درصد) تأثير برنامه‌هاي تربيت ديني را بر افزايش دانش ديني فراگيران در حوزه اخلاق اسلامي، رذائل اخلاقي و فضائل اخلاقي را در حد خيلي زياد و زياد، و كمترين نسبت پاسخگويان (۹۲/۴ درصد) در حوزه اخلاق اسلامي، خودسازي و روشهاي آن ذكر کرده‌اند.

- بيشترين نسبت پاسخگويان مديران و مربيان (۹۸/۵ درصد) تأثير برنامه‌هاي تربيت ديني را بر افزايش دانش ديني فراگيران در حوزه تاريخ اسلام، زندگي پيامبر(ص) و سيره نبوي را در حد خيلي زياد و زياد، و كمترين نسبت پاسخگويان (۹۵/۴ درصد) در حوزه تاريخ اسلام، مسائل غديرشناسي ذكر کرده‌اند.

جدول شماره ۶: شاخصهاي مركزي و پراكندي مربوط به متغير دانش ديني فراگيران

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداكثر	۰/۳۲۴	انحراف معيار	۴/۷۳	ميانگين
۶۶	تعداد	۱/۴۳	دامنه تغيير	۴/۸۰	ميانه
		۳/۵۷	حداقل	۵	نما

ميانگين مربوط به متغير دانش ديني فراگيران از ديدگاه مربيان و مديران (۴/۷۳) است؛ يعنى از ديدگاه مربيان و مديران برنامه‌هاي تربيت ديني دوره تا حد زيادي موجب آشنائي فراگيران با دانش ديني شده است.

جدول شماره ۷: توزيع فراواني نظر مديران و مربيان درباره تأثير برنامه‌هاي تربيت ديني بر باورهاي ديني فراگيران

ميانگين	عامل باورهاي ديني
۱۰۰	تقويت ولايتمداري
۱۰۰	افزايش ياد خدا
۹۶/۹	تقويت ايمان

بیشترین نسبت پاسخگویان (۱۰۰ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش باورهای دینی فراگیران در حوزه باورهای دینی تقویت ولایتمداری در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت پاسخگویان (۹۶/۹ درصد) در حوزه باورهای دینی تقویت ایمان ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۸: شاخصهای مربوط به متغیر باورهای دینی

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰/۴۰۱	انحراف معیار	۴/۸۰	میانگین
۶۶	تعداد	۱/۶۷	دامنه تغییر	۵	میانه
		۳/۳۳	حداقل	۵	نما

میانگین مربوط به متغیر باورهای دینی فراگیران از دیدگاه مربیان و مدیران (۴/۸۰) است یعنی از نظر مدیران، برنامه‌های تربیت دینی دوره تا حد زیادی موجب تقویت ایمان، تقویت ولایتمداری و افزایش یاد خدا در زندگی فراگیران شده است.

جدول شماره ۹: توزیع فراوانی نظر پاسخگویان درباره تأثیر برنامه‌های تربیت دینی بر رفتارهای دینی فراگیران

میانگین	عامل رفتارهای دینی
۹۲/۸	صداقت
۹۲/۱	وفای به عهد
۹۱/۴	نهی از منکر
۹۰	حسن خلق
۸۹	امر به معروف
۸۸	عمل صالح

بیشترین نسبت پاسخگویان فراگیران (۹۲/۸ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش رفتارهای دینی فراگیران در حوزه رفتارهای دینی، صداقت در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت پاسخگویان (۸۸ درصد) در حوزه رفتارهای دینی، عمل صالح ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۱۰: شاخصهای مرکزی و پراکندگی مربوط به متغیر رفتارهای دینی

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵/۰۰	حداکثر	۰/۵۹۷	انحراف معیار	۴/۴۳	میانگین
۲۹۱	تعداد	۲/۳۳	دامنه تغییر	۴/۵۰	میانه
		۲/۶۷	حداقل	۵/۰۰	نما

میانگین مربوط به متغیر رفتارهای دینی (۴/۴۳) است؛ یعنی از نظر فراگیران برنامه‌های تربیت دینی دوره تا حد زیادی موجب افزایش عمل صالح، امر به معروف و نهی از منکر و... آنان شده است.

جدول شماره ۱۱: توزیع فراوانی نظر مدیران و مربیان درباره تأثیر برنامه‌های تربیت دینی بر رفتارهای دینی فراگیران

میانگین	عامل رفتارهای دینی
۹۸/۴	حسن خلق
۹۸/۴	عمل صالح
۹۵	وفای به عهد
۹۵	صداقت
۹۱	امر به معروف
۹۱	نهی از منکر

بیشترین نسبت پاسخگویان مدیران و مربیان (۹۸/۴ درصد) تأثیر برنامه‌های تربیت دینی را بر افزایش رفتارهای دینی فراگیران در حوزه حُسن خلق در حد خیلی زیاد و زیاد، و کمترین نسبت (۹۱ درصد) در حوزه امر به معروف و نهی از منکر ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۱۲: شاخصهای مرکزی و پراکندگی مربوط به متغیر رفتارهای دینی فراگیران از نظر مدیران

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
میانگین	۴/۷۲	انحراف معیار	۰/۵۰۳	حداکثر	۵/۰۰
میانه	۵/۰۰	دامنه تغییر	۱/۸۳	تعداد	۶۶
نما	۵/۰۰	حداقل	۳/۱۷		

میانگین مربوط به متغیر رفتارهای دینی فراگیران (۴/۷۲) است؛ یعنی از نظر مدیران و مربیان برنامه‌های تربیت دینی دوره تا حد زیادی موجب افزایش عمل صالح، امر به معروف و نهی از منکر و... فراگیران شده است.

جدول شماره ۱۳: نتیجه آزمون فریدمن درباره برنامه‌های تربیتی دوره

تعداد	۲۸۹
آماره کای اسکوتر	۱۱۲/۲۰۳
درجه آزادی	۲
معنی‌داری	۰/۰۰۰

جدول نشان می‌دهد که معنی‌داری مشاهده شده از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر،

و این بدان معناست که میزان تأثیر این عوامل متفاوت است.

جدول شماره ۱۴: رتبه میانگینی ابعاد تربیت دینی از نظر فراگیران

رتبه میانگینی	ابعاد
۲/۴۵	باورهای دینی
۱/۸۳	رفتارهای دینی
۱/۷۲	دانش دینی

ملاحظه رتبه‌ها نشان می‌دهد که میزان تأثیرگذاری برنامه‌های تربیتی دوره از نظر فراگیران متفاوت است و لذا میانگین تأثیرگذاری این ابعاد به صورت رتبه‌ای معین و به ترتیب از بیشترین به کمترین در جدول نشان داده شده که گویه‌های مربوط به بعد باورهای دینی بیشترین تأثیر، سپس رفتارهای دینی و در نهایت دانش دینی، کمترین تأثیر را دارد.

جدول شماره ۱۵: نتیجه آزمون فریدمن در باره ابعاد برنامه‌های تربیتی دوره (مدیران و مربیان)

۶۶	فراوانی
۱۹/۷۶۰	آماره کای اسکوتر
۲	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معنی‌داری

جدول نشان می‌دهد که معنی‌داری مشاهده شده از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر،

و این بدان معناست که میزان تأثیر این عوامل متفاوت است.

جدول شماره ۱۶: رتبه میانگینی ابعاد تربیت دینی از نظر مدیران و مربیان

رتبه میانگینی	ابعاد
۲/۲۸	باورهای دینی
۲/۰۶	رفتارهای دینی
۱/۶۶	دانش دینی

ملاحظه رتبه‌ها نشان می‌دهد که میزان تأثیرگذاری برنامه‌های تربیتی دوره بر فراگیران از نظر مربیان و مدیران متفاوت است و لذا میانگین تأثیرگذاری این ابعاد به صورت رتبه‌ای معین و به ترتیب از بیشترین به کمترین در جدول نشان داده شده که گویه‌های مربوط به بعد باورهای دینی بیشترین تأثیر و سپس رفتارهای دینی و در نهایت دانش دینی، کمترین تأثیر را دارد.

نتیجه‌گیری

در بعد دانش دینی، بیشترین تأثیر برنامه‌های دوره در حوزه احکام شامل یادگیری احکام تقلید، واجبات و ارکان نماز در حوزه عقاید شامل مفاهیم قرآنی و اصول اعتقادات، در حوزه اخلاق اسلامی شامل رذایل و فضایل اخلاقی و در حوزه تاریخ اسلام شامل مسائل غدیر شناسی بوده است. هم‌چنین بیشترین تأثیر برنامه‌های دوره در بعد باورهای دینی شامل ولایت‌مداری، یاد خدا در زندگی و افزایش ایمان فراگیران بوده است. در بعد رفتارهای دینی هم بیشترین تأثیر دوره به ترتیب بر افزایش صداقت، وفای به عهد، نهی از منکر، حسن خلق، امر به معروف و عمل صالح در فراگیران بوده است. هم‌چنین در نگاهی کلی، برنامه‌های تربیت دینی دوره به ترتیب بیشترین تأثیر را بر باورهای دینی، رفتارهای دینی و دانش دینی فراگیران داشته است. این نتایج حاکی از تناسب و موفقیت برنامه‌های پیش‌بینی شده و در حال اجرا در دوره است.

پیشنهادها

نتایج پژوهش نشان می‌دهد اجرای برنامه تربیتی در آموزشگاه رزم مقدماتی شهید مدرس به خوبی پیش می‌رود لیکن برای رفع مشکلات در بخشی از حوزه‌ها نیز این پیشنهادها ارائه می‌شود:

- ۱- با توجه به سطح تحصیلات فراگیران، که بیشتر کارشناسی ارشد و دکتری هستند و وضعیت تحصیلات مریان و مدیران، که بیشتر کارشناسی است، لازم است از افراد با تحصیلات بالاتر در زمینه تعلیم و تربیت فراگیران در آموزشگاه استفاده شود. *طالعات فرهنگی*
- ۲- برای افزایش تأثیر عامل عقاید در زمینه شناخت فرقه‌های ضاله، برگزاری جلسات پرسش و پاسخ می‌تواند تأثیر بیشتری داشته باشد. *مجله جامع علوم انسانی*
- ۳- با توجه به وضعیت سنی فراگیران (بین ۲۶ تا ۳۰ سال) استفاده با تجربه و با سن بیشتر موجب افزایش مقبولیت آنان در حوزه‌های اخلاقی و اعتقادی می‌شود.
- ۴- با توجه به سطح فراگیران و اذعان به اینکه آنان آشنایی قابل توجهی با معارف دینی دارند، حضور استادان برجسته، که از نظر علمی و عملی بر بحث مسلط باشند، تأثیر دوره را بیشتر می‌کند.

منابع فارسی

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

ابراهیم زاده آملی، عبدالله (۱۳۹۰). رشد تربیت و تعالی دینی و انقلابی. تهران: مرکز چاپ نمایندگی ولی فقیه در سپاه.

باقری، خسرو (۱۳۸۰). چیستی تربیت بدنی. تهران: انتشارات تربیت اسلامی.

جمعی از نویسندگان (۱۳۷۶). در آمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی. فلسفه تعلیم و تربیت. ج اول. تهران: انتشارات سمت.

شکوهی، غلام حسین (۱۳۷۳). مبانی و اصول آموزش و پرورش. مشهد: انتشارات آستانه قدس رضوی.
طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۸۶). تفسیرالمیزان. ج اول. ترجمه محمد باقر موسوی همدانی قم: دفتر انتشارات اسلامی.

عابدی، لطفعلی (۱۳۸۴). اصول تربیت در اسلام (با تکیه بر قرآن کریم). فصلنامه مصباح. س نهم. ش ۳۶. تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).

محمدی، داود (۱۳۸۲). برنامه ریزی آموزشی ضمن خدمت کارکنان در سازمان ها، مؤسسات و صنایع. تهران: انتشارات معراج.

معاونت آموزش و تربیت پاسداری (۱۳۹۰). دستورالعمل اجرایی آموزشگاه رزم مقدماتی سرباز. تهران: مرکز چاپ فناوری.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی